



## Norsk Ornitologisk Forening (NOF)

Sandgata 30 B  
N-7012 Trondheim

e-post: [nof@birdlife.no](mailto:nof@birdlife.no) internett: [www.birdlife.no](http://www.birdlife.no)

Telefon: (+ 47) 73 84 16 40  
Bankgiro: 4358.50.12840  
Org. nr.: 970 089 748 NVA

Klima- og miljødepartementet  
[postmottak@kld.dep.no](mailto:postmottak@kld.dep.no)

Deres ref.

Deres kontaktperson

Vår ref.

Vår kontaktperson  
Martin Eggen

Dato  
04.09.2017

### Høringsbrev om forslag til endret forvaltning av kongeørn for prosjekt på Fosen og i Troms

Det vises til Klima- og miljødepartementets (KLD) høringsbrev av 21.06 2017. Norsk Ornitologisk Forening (NOF) gir med dette vårt hørings svar. Vedlagt hørings svaret legger vi ved et notat med data fra Rovbasen.no. Notatet viser kadaverfunn med konklusjon kongeørnskade («dokumentert» og «antatt sikkert») for alle kommuner på Fosen-halvøya i Trøndelagsfylkene og i Troms for perioden fra rovviltforskriften ble vedtatt 2005 til dags dato 2017.

Vår underskriftskampanje «Ikke drep kongeørna! // Don't kill Golden Eagles in Norway! Kongeørnas beskyttelse må ikke svekkes // The Golden Eagle's protection must not be undermined» ligger også vedlagt. Underskriftskampanjen har skapt stort engasjement, og har samlet 20 221 underskrifter fra inn og utland. NOF er den norske partneren til BirdLife International, en paraplyorganisasjon for fuglevernorganisasjoner over hele verden. Birdlife International har vært med å spre kampanjen og problemstillingene som foreligger, og vil være en naturlig samarbeidspartner for oss i videre oppfølging av norsk forvaltningen av kongeørn. I særdeleshet er Birdlife International en nyttig samarbeidspartner i oppfølgingen av Norges internasjonale forpliktelser etter konvensjoner og avtaler.

#### **Ad. forslag til endring av Rovviltforskriften, skadefelling av kongeørn:**

- 1. NOF er enig i at kravet må opprettholdes, men det fordrer en klargjøring av hva som skal legges i begrepet. Det må karakteriseres som et meningsløst så lenge som begrepet er underlagt subjektivt skjønn og åpenbart vurderes svært ulikt fra situasjon til situasjon.*
- 2. Naturmangfoldloven – nml – setter i § 8 krav om at all naturforvaltning skal være kunnskapsbasert. NOF kan ikke se at kunnskapsargumentasjon er lagt til grunn for foreslåtte endringer i vilkår for skadefelling av kongeørn, eller hvordan slike endringer skal kunne sikre redusert kongeørnskade på beitedyr.*
- 3. Stortingets føring legger til grunn at «.. målretting av skadefelling ...» av kongeørn skal bidra til færre tap av beitedyr. Den eneste mulige målrettingen, som samtidig vil kunne gi umiddelbart opphør av slikt tap, er dagens krav om individrettet felling. NOF vil gå sterkt imot at dette kravet fjernes.*

4. *NOF vil også på sterkeste gå imot forslag om at det gis anledning til å gi skadefellingsløyve forut for skade. Dette vil ikke være et målrettet tiltak, og det vil med all sannsynlighet først og fremst ramme stasjonære kongeørner (= etablerte, territorielle hekkefugler) i et aktuelt område. Når den norske kongeørnbestanden er sagt å være i nedgang, vil enhver felling av stasjonære fugler forsterke nedgangen. Det strider mot Stortingets vedtak om at det ikke skal gjøres bestandsreducerende tiltak.*

*Ut over dette må NOF sterkt understreke og si seg fullt ut enig i departementets anbefaling om å legge stor vekt på andre tapsårsaker enn kongeørnskade, og at forebyggende tiltak må målrettes i forhold til slike tap. Foreningen er helt enig i at lisensjakt eller annen form for kvotefastssettelse ikke er aktuell del av forvaltning av kongeørn*

#### **Ad. forslag til oppfølgende prosjekter på tap av beitedyr:**

1. *NOF vil etterlyse en helhetlig og gjennomgripende oppsummering og analyse av innsamlet kunnskap om tapsforhold og tapsårsaker for beitedyr i Norge, inklusive våre ørnearters rolle i tapsbildet. Dette må uansett være grunnlaget for et oppfølgende prosjektarbeid.*
2. *NOF er enig i et videreført overvåkingsprosjekt i Rissa på Fosen, under forutsetning av at materiale fra tidligere prosjektperiode gjennomgås på nytt og suppleres med veterinærfaglig analyse av bildemateriale og detaljnotater fra SNOs kadaverundersøkelser i prosjektet. Kadaverfunn fra Fosen dokumenterer ikke kongeørnskade er påfallende hyppig i området. Tapsbildet er stort sett sammenfallende med det som er kjent fra andre kystnære områder med høye tapstall og vil kunne være representativt for slike områder.*
3. *Dokumentasjonsmateriale for tamrein viser lave tall for kongeørnskade på Fosen og NOF kan ikke se det som hensiktsmessig eller riktig å inkludere overvåking av kongeørnskade på tamrein som del av et videreført Fosenprosjekt. Det er åpenbart behov for bedre kartlegging av andre tapsårsaker for tamreindrift i området, og det vil være mer nærliggende å sette fokus på flått og flåttbårne sykdommer som del av tapsbildet ut fra at dette er det mest opplagte, geografiske møte mellom ekspanderende flåttutbredelse og tamreindrift i Norge.*
4. *Etter inndragning av dispensasjon for helårsbeite (= «utedrift») av villsau på Åkerøya i Harstad, kan ikke NOF se at det er hensiktsmessig å etablere et oppfølgende prosjekt med fokus på kongeørn som skadegjører i Troms. Villsaudriften på Åkerøya har alene stått for nær halvparten av alle registrerte kadaverfunn med konklusjon kongeørnskade i Troms siste 13 årene, 2009-13 nær 60 % av alle funn i fylket. Dokumentert omfang av kongeørnas skader på sau i Troms er meget lavt og spredt over de fleste kommuner i fylket.*

5. *Ut fra dokumenterte kadaverfunn mener NOFs at et prosjekt på tap av rein, først og fremst reinkalver, må ha klar førsteprioritet for oppfølgende undersøkelser av tapssituasjoner der kongeørn er registrert som skadegjører i Troms. Dette gjelder først og fremst områder for kalving på Lyngshalvøya, med hovedfokus på Storfjord kommune og Langdalsområdet. Et overvåkingsprosjekt må inkludere områder i Lyngen og Tromsø kommuner. Innenfor et vel avgrenset og oversiktlig område må det forventes å kunne designe et prosjekt som faglig og praktisk kan skaffe til veie viktig kunnskap for å forstå hvorfor dette området skiller seg så markert ut i tapssammenheng og hvorfor kongeørna utviser så høy aktivitet i området. NOF ser det som viktig at innledende prioritet settes på å studere tapsforholdene som de er, uten forutgående tiltak mot kongeørn. Om det skulle vise seg å være notorisk skadegjørende kongeørner som helt eller delvis er hovedårsak til tapene, vil gjeldende skadefellingsregler hjemle ethvert uttak som skulle vise seg nødvendig. Som del av en prosjektsituasjon må det forventes at en slik skadefelling kan effektueres under de best mulige forutsetninger.*
6. *NOF kan ikke se behovet for og at det er rett å inkludere havørn i et overvåkingsprosjekt, slik departementet foreslår. Arten har vært overvåket hos oss og i de fleste europeiske land gjennom et internasjonalt samarbeid de siste 40 årene. I Norge var arten studert, bl.a. på næringsbiologi i 20 år før dette. De siste 30 årene er nærmere 180.000 kadaverfunn registrert i Rovbase. I Skottland har det de siste 20 årene vært fokus på havørn som aktuell skadegjører på sau. Konklusjonen er entydig og har vært det fra før ørneartene ble fredet: Arten er ingen aktiv skadegjører på beitedyr. De to tilfellene som er registrert i Norge der havørn har vært aktiv på sau, er begge tilfeller der havørna opptrådte som åtselere på levende, men immobiliserte dyr. De få tilfellene fra Skottland hvor det antas at havørn har vært aktiv mot sau/lam, har tilsvarende omstendigheter.*

*Konkurransen mellom havørn og kongeørn om bytte eller åtsler har vært studert siden 1970-tallet og konkluderer i de aller fleste tilfellene med at kongeørna dominerende. På rester av kongeørnbytte konkurrer havørna med andre åtselere som rev, ravn, kråke og svartbak. I den grad havørn opptrer i situasjoner med høye tap av beitedyr, vil det være enkelt å notere slik aktivitet på linje med rev og kråkefugl og uten en egen prioritet på havørna. Det er svært lite sannsynlig at en tidsavgrenset studie vil kunne bidra med revolusjonerende, ny kunnskap om havørn på dette feltet.*

#### **Kommentarer og begrunnelse for høringsvar:**

Det må innledningsvis være tillatt å kommentere at sak og høringsbrev hadde vært tjent med en mer direkte og konkret/konstaterende språkdrakt. Spesielt er det uheldig at begrepet «forvaltning» av kongeørn synonymiseres med dreping av kongeørn og i høringsbrevet entydig ser ut til å bety såkalt «uttak» = skyting, avliving. Det er på sin plass å minne om at første og viktigste forvaltningstiltak for våre ørnearter i relativt moderne tid var fredningsvedtaket i 1968. Fremdeles er og skal det være forvaltningsutgangspunktet for disse artene, nasjonalt og gjennom de internasjonale konvensjoner og avtaler Norge har sluttet seg

til. Videre er det gjentatte ganger henvist til «forvaltning» av kongeørn «innenfor rammene av rovviltforliket» uten at det klargjøres hva det konkret siktes til – særlig uheldig fordi forliket bare perifert nevner kongeørn og ikke noe som kan oppfattes som gitte rammer for uttak av denne arten.

### **Pkt. 2: Bestandssituasjon for kongeørn**

Naturmangfoldloven forutsetter kunnskapsbasert naturforvaltning (nml § 8). Det gjelder også forvaltning av kongeørn. Stortinget fastsatte 2004 et bestandsintervallmål for kongeørn på 850-1200 hekkende par (+/- naturlig bestandskapasitet i Norge) og fant ikke grunnlag for nytt bestandsmål i 2011 og 2016. Da må det være helt avgjørende at det ved vurdering av behov for endret forvaltning og tiltak tilknyttet aktuelle prosjekter tas utgangspunkt i kunnskapen om at kongeørnas reproduksjon i Norge de seinere åra har vært så lav at det ikke kompenseres for naturlig dødelighet og at bestanden derfor er i tilbakegang. I en slik situasjon vil enhver felling av kongeørner bli tillegg i tilbakegangen.

Vandringsmønster hos kongeørn: Som helårs, livslangt territoriell fugl, blir kongeørna stasjonær når den etablerer territorium og får en make og forblir slik resten av livet. Yngre årsklasser er fri til å vandre over store avstander og blir ikke gradvis stasjonære. Det skjer i en kort etableringsprosess.

### **Pkt. 3: Kongeørn som skadevolder på beitedyr**

I avsnittet om kongeørnskade på sau vurderes skadefrekvens pr. kongeørnterritorium. Dette er ulogisk og misvisende all den tid foreliggende kunnskap konkluderer med at de fleste kongeørntap av beitedyr forvoldes av ikke hekkende, ikke territoriale fugler og derfor ikke kan forventes å ha sammenheng med bestandstetthet målt i territorier, noe som klart går fram også av tilgjengelig kunnskap fra Norge.

Det er spesielt viktig å merke seg Miljødirektoratets poengtering av at kondisjon og helsetilstand hos sau og rein er en viktig regulator for angrep fra kongeørn. Dette må gjenspeiles i forbyggende tiltak.

### **Pkt. 4: Skadefellingsbestemmelsene**

To flertallsmerknader til Innst. 335 S (2015-2016) gir føringer for vurdering av endringsbehov for skadefelling av kongeørn:

1. Det skal være endringer som «.. *målrettet kan bidra til færre tap av beitedyr til kongeørn i områder med særskilt skadeomfang.*» Dette er en umulighet om det ikke bygges på kunnskap som tilsier at dette kan gjøres, særlig ikke hvis kravet *målrettet* skal kunne oppfylles, og når føringen ikke inkluderer behovet for ny kunnskap som kunne tilsi at dette er mulig. Eneste forvaltningspraksis med målrettet utgangspunkt og som umiddelbart kan føre til færre tap, er dagens gjeldende, under forutsetning av at skadene forårsakes av notorisk skadegjørende individer, og at skadegjørende individ kan identifiseres og målrettet felles/fanges.

2. Føringen setter likhet mellom «forvaltning» og dreping av kongeørn. Stortingsflertallet ber regjeringen om å igangsette en forsøksordning for kongeørn i begrensede områder innenfor rammene av rovviltforliket. En slik ordning skal bidra til verdifull kunnskap om forvaltningspraksis. Det er nødvendig å etterlyse hvordan en slik forsøksordning er rammegitt i rovviltforliket. Det er også nødvendig å etterlyse hvordan ordningen skal kunne sikre verdifull forvaltningskunnskap når tilgjengelig, oppdatert statistikk for kadaverfunn med konklusjon kongeørnskader i de vedtatte områdene indikerer et kvantitativt skadenivå som gjør det usannsynlig at en effekt av uttak av kongeørner vil kunne spores.

Når reproduksjonen hos kongeørn i Norge de seinere åra har vært under likevektsnivået og bestanden derfor er nedadgående, vil det ikke være mulig å felle kongeørn uten at det har bestandsregulerende effekt. Slik strider forslaget mot Stortingets føringer om at det ikke er rom for bestandsreguleringer. Det vil også måtte komme i konflikt med gjeldende rett, både Bernkonvensjonen som det vises til, i hvert fall hvis det ikke systematisk og målrettet har vært forsøkt annen tilfredsstillende løsning (forebyggende tiltak), og med nasjonalt regelverk og vedtak (Rovviltforliket).

For å forstå problemstillingen som burde ha vært lagt til grunn for Stortingets vedtak av 6. juni 2016, er det nødvendig å dvele ved det faktum at av 55 søknader om skadefelling av kongeørn etter 18. mars 2005 (rovviltforskriften) er det gitt 13 tillatelser, men bare felt 2 kongeørner (Åkerøya i Harstad). Dette indikerer at skadefelling i seg selv ikke automatisk er et enkelt og effektivt tiltak. Det er god grunn til å hevde at i flertallet av de gitte tillatelsene ligger det til grunn en feilvurdering av hvordan kongeørnangrep oppstår, og derav manglende forutsigbarhet for at skadesituasjonene gjentar seg på en måte som gjør det mulig å felle den/de skadegjørende fuglene. Når det har vært gitt 42 avslag på søknad om skadefelling, med viktigste begrunnelse at det ikke har vært påvist «vesentlig» skade, kan også dette være en indikasjon på at omfang og årsakssammenheng for kongeørnskader der det har vært gitt mislykket fellingstillatelse, ikke er vurdert korrekt. Uansett må Norge også ta referanse i etablert forvaltningspraksis for kongeørn internasjonalt. Det *er* allerede ved gjeldende praksis betydelig mer liberal skadefelling i vårt land enn i resten av kongeørnas utbredelsesområde globalt.

#### **Pkt. 4.3 Departementets vurderinger og forslag i forhold til Stortingets føringer**

##### **a. Kravet om «vesentlig skade» for å kunne tillate skadefelling av kongeørn**

Departementet konkluderer med at kravet om *vesentlig skade* bør opprettholdes. Dette må etter NOFs oppfatning være uomtvistelig, særlig med utgangspunkt i at kongeørn spiller en beskjeden/underordnet rolle som skadegjører på beitedyr i en helhetssammenheng. Det er klare indikasjoner på at i den grad den opptrer som «eksekutør», blir skadesituasjonene i stor grad utløst av bakenfor liggende årsaker som i seg selv bedre og mer effektivt kan forebygges enn gjennom tiltak mot kongeørna. Dagens praktisering av kravet om «vesentlig skade» er ikke definert, men blir vurdert subjektivt i de aktuelle situasjonene. Spørsmålet er derfor ikke om hvor vidt det skal være aktuelt å senke terskelen for «vesentlig skade» i de vedtatte prosjektområdene (Fosen, Troms), men å konkretisere hva som skal kunne oppfattes som «vesentlig skade».

På samme måte er det NOFs oppfatning at det ikke først og fremst er behov for å samle mer kunnskap om tapssammenhenger, men langt mer behov for å sammenfatte og analysere og ta i bruk den kunnskapsmengde som gjennom ulike prosjekter, dels systematisk registrering og rapportering, er samlet i Norge de siste 40 årene og sammenholde den med kunnskapsgrunnlaget som foreligger globalt. Det er selvmotsigende å ta utgangspunkt i at det skal vedtas/innføres endrete forvaltningsbestemmelser *før* relevant kunnskap konkluderer med at dette er hensiktsmessig. Derfor er det NOFs oppfatning at det ikke må innføres en forsøksordning forut for prosjektene på Fosen og i Troms, men eventuelt som en konsekvens av kunnskap innsamlet *gjennom* prosjektene. Hvis et slikt behov skulle krystalliseres som et resultat av ny kunnskapsoppsummering, må den logiske konsekvensen være at det kan utprøves gjennom dertil designete prosjekter i de aktuelle områdene, ikke som en prøve-og-feile-metode uten et dokumenterbart referansegrunnlag. Her er etter NOFs oppfatning naturmangfoldslovens kunnskapskrav etter § 8 klart satt til side. Foreningen finner det

nødvendig å vise til Kontaktutvalget for rovviltforvaltnings råd til departementet som innspill til denne saken, hvor kravet om kunnskapsbasert forvaltning var sterkt understreket.

#### **b. Vurdering av kravet om at felling rettes mot bestemte individer**

Flertallsmerknaden med størst tilslutning i Stortinget ber KLD om å sende på høring et forslag til endringer av bestemmelsene om skadefelling som «måltrettet» kan bidra til færre tap av beitedyr. NOF finner dette selvmotsigende etter som kravet om at felling rettes mot bestemte individer er det eneste tiltak som måltrettet, effektivt og umiddelbart kan sikre færre tap av beitedyr, slik gjeldende bestemmelse sier. Forutsetningen er at situasjonen er vurdert korrekt i forhold til om det er notorisk skadegjørende individer som forårsaker skadene, og ikke at bakenforliggende årsaker (kadaver, sykdom, kondisjonssvikt) tiltrekker seg kongeørner som da kan bli trigget til angrep på sårbare dyr.

#### **c. Felling av kongeørn forut for skade**

Med henvisning til det som allerede er kommentert og til Bernkonvensjonens unntaksvilkår, vil NOF også sterkt gå imot en forskriftsendring som gir anledning til felling av kongeørn forut for skade. I en gitt situasjon vil felling overveiende sannsynlig ramme de stasjonære og territorielle kongeørnene i et område, som gjennom sin territorialitet er med på å redusere sjansen for at ikke territorielle fugler får ha tilhold i deres område. Med Stortingets vedtak om at det ikke skal legges opp til at skadefelling får bestandsreducerende effekt, vil en slik endring være i motstrid til dette vedtaket. Miljødirektoratet konkluderer med at vårt lands kongeørnbestand er i nedgang, og en forskriftsendring som i praksis øker sjansen for at territoriale fugler blir drept, vil nødvendigvis forsterke nedgangen. NOF finner det lite logisk at det blir vedtatt forskriftsendringer før prosjekter med hovedmålsetning på faglig grunnlag å skaffe bedre kunnskap for forvaltning av kongeørn i forhold til skadeproblematikk, blir satt i gang.

#### **d. Utprøving av å forbygge skade**

NOF er enig i konklusjonen fra departementet når det gjelder dette punktet, men finner det nødvendig med en kommentar til tidligere gjennomførte studier på Fosen: Det er mulig at det fagprinsipielt kan teoretiseres en mulighet for at kongeørnbestanden kan tenkes å bidra til økte sykdomssymptomer, men en faglig og praktisk tilnærming, med referanse i omfattende kunnskap om sykdom og predasjon, burde det være mer enn godt nok grunnlag til å konkludere og parkere dette som helt uaktuell kobling.

#### **e. Kvotefastsettelse**

Her er NOF fullt ut enig i departementets konklusjon.

#### **Forslag til endringer i Rovviltforskriftens bestemmelser om skadefelling av kongeørn:**

Det følger av kommentarer ovenfor at NOF er uenig i at det for prosjektene på Fosen og i Troms skal kunne gis fellingstillatelse selv om fellingen ikke kan rettes mot bestemte individer. Dette fordi det ikke finnes holdepunkter for å tro at fellingstillatelse gitt på slike vilkår kan forventes å få målbar effekt. Det er rimelig grunn til å tro at tillatelser på slikt grunnlag øker sjanse for bestandsregulerende effekter langt mer enn tillatelse betinget av identifiserte skadegjørere blir felt. Det er individtilknyttede tillatelser som gir størst garanti for umiddelbar, skadereducerende effekt.

#### **Pkt. 5 Prosjekter**

NOF stiller seg positiv til føringen fra Stortinget om å videreføre prosjektene på Fosen og i Troms når begrunnelsen er å sikre mer kunnskap om kongeørn som skadevolder på beitedyr. Det må være et selvstendig mål å styrke og oppdatere kunnskapsgrunnlaget, ikke minst fordi

debatten rundt kongeørn som skadevolder har vært mye preget av tro og påstander. Foreningen må likevel beklage at det nok en gang ikke synes å være satt førsteprioritet på gjennomgang, systematisering og oppsummering av den kunnskap om kongeørn som art og skadegjørere, og tapsproblematikk hos beitedyr generelt, som har vært samlet de siste mer enn 40 åra: Prosjekter og studier, systematiske registreringer som Organisert beitebruk (OBB), kadaverundersøkelser (SNO) og reindriftsnæringens ressursrapporter. NIBIO og NINA la i 2016 fram rapporter som summerer og analyserer deler av dette materialet, men det mangler fremdeles en helhetlig gjennomgang og forståelse for kongeørna som skadegjørere.

Med henvisning til det som er sagt tidligere i vårt hørings svar, har NOF betydelig vanskeligere for å følge stortingsflertallets merknad om å igangsette en forsøksordning for forvaltning av kongeørn «innenfor rammene av rovviltforliket», særlig når det ikke sies noe om hvilke rammer som gjelder for kongeørn og som skulle åpne for en slik forsøksordning. Med referanse til det dokumentasjonsmaterialet som er tilgjengelig i Rovbase, er det vanskelig å se at en slik ordning skal kunne gis for Fosen-halvøya og i Troms grunnlagt med at kongeørn der stedvis er en stor utfordring for beitedyr. Stortingets føring fra 6.juni 2016 tar utgangspunkt i et foreløpig prosjektnotat fra Rissa som konkluderer med betydelige kongeørnskader, mens sluttrapporten for Rissaprojektet ikke drar noen konklusjon. Det sies at det er påvist relativt høy frekvens av kongeørnskade, men tap på grunn av sykdom, svekkelse og ulykker er betydelig høyere, og det konkluderes med en samvariasjon mellom sykdom og kongeørntap. For Troms synes departementet å være usikker på hvilket/hvilke prosjekt(er) stortingsflertallet viser til.

#### **NOFs referanse til bakgrunnskunnskap**

For å få oppdatert oversikt over dokumentert skadebilde i de utvalgte områdene har NOF gått gjennom Rovbasens kadaverfunn med konklusjon kongeørnskade («dokumentert» og «antatt sikkert») for alle kommuner på Fosen-halvøya i Trøndelagsfylkene (11 kommuner) og i Troms (24 kommuner) for perioden fra rovviltforskriften ble vedtatt 2005 til dags dato 2017. Dette er systematisert i tabeller for registrert og konkludert kongeørnskade for sau og rein for hvert av de aktuelle områda, se vedlagt notat. Tabellene gir ingen dokumentasjon som er i overensstemmelse med å framheve de aktuelle områda som «stor utfordring for beitedyr» generelt og i forhold til resten av landet.

For Fosen er registrerte kadaverfunn for begge beitedyrarter gjennomgående på et meget lavt nivå. Avvik fra dette er korte perioder eller episoder i enkeltkommuner: For sau i Flatanger i åra 2012-2015 og en viss forhøyelse i nabokommunen Namdalseid samme periode, og naturlig nok i Rissa som en følge av radioovervåking i 2014 og 2015. Påfallende unntak for rein omfatter en episode i Åfjord kommune 2008 (11 kadaverfunn) og i Verran 2015 (10 kadaverfunn), ellers er kadaverfunn av rein i området på et meget lavt nivå. For sau i Troms er bildet tilsvarende. Totalt er det registrert kadaverfunn i 20 av fylkets 24 kommuner, utelukkende på et lavt nivå (55 x 1 funn, 24 x 2 funn, 3 x 3 funn og 4 x 4 funn pr. år pr kommune) uten noen konsentrasjoner, og varierende innen den enkelte kommune fra år til år og fra kommune til kommune.

*En* kommune, Harstad, skiller seg imidlertid ut, først og fremst i åra 2009-2013. Alle registrerte tap her er fra *en* villsaubesetning i helårsbeite (utedrift) på Åkerøya. Her er det registrert 99 funn med konklusjon kongeørn i den aktuelle perioden, 43,4 % av alle registrerte kadaverfunn i Troms 2005-2017, og 58,2 % av alle kadaverfunn i Troms for årene 2009-2013. Det foreligger en oppsynsrapport fra 29.03-03.04 2008 for Fylkesmannen i Troms, der det rapporteres om funn av 7 nydøde sauer i løpet av 5 døgn, hvorav 5 med konklusjon sultedød,

en drept av kongeørn og en trolig druknet. For de to sistnevnte er det ikke opplyst om kondisjon (Johnsen, T. V. 2008. Ørn som skadevolder på villsau, Åkerøya i Harstad kommune. Oppsynsrapport 29.03-03.04 2008). Det foreligger en vegetasjonskartlegging for Åkerøya, utført for Harstad kommune og Fylkesmannen i Troms, med vurdering av beiteverdi på Åkerøya. Beiteverdien vurderes som meget høy i vekstsesongen, men øya mangler røsslenghei, som er ufravikelig forutsetning for dispensasjon for helårsbeite med villsau på kysten lenger sør. Vinterklimaet har normaltemperaturer under 0° og snødekke i månedene fra desember til mars. Til tross for dette ble det gitt dispensasjon for såkalt *utedrift* (= helårsdrift) på Åkerøya i 2003. Respektive myndigheter har ikke reagert på annen måte over for tapsproblemene på Åkerøya enn å gjennomføre kadaverundersøkelser av SNO på normal måte ved rapport om tap. Fylkesmannen i Troms har gitt tre fellingstillatelser som har resultert i felling av en havørn ungfugl (feilskyting!) og to kongeørner (jfr. Miljødirektoratets rapport). Først sommeren 2017 opplyses det at Mattilsynet har inndratt dispensasjon for helårsbeite på Åkerøya. Dette tiltaket aleine vil kunne forventes å gi bortimot en halvering av alle registrerte kadaverfunn med konklusjon kongeørnskade i Troms, langt større effekt enn noen tenkelig skadefellingstillatelse av kongeørn, uansett form.

For registrerte kadaverfunn av rein med konklusjon kongeørnskade stiller situasjonen i Troms seg annerledes. Fordelt på ulike kommuner i Troms, er hovedbildet fremdeles at det er en relativt lav frekvens av kadaverfunn, men det framstår et markert mønster der enkelte kommuner i enkelte år eller i perioder har en betydelig konsentrasjon av kongeørnangrep. For siste 6 år gjelder dette først og fremst Storfjord kommune, med særlig konsentrasjon til Langdalen og tilgrensende fjellområder med 44 registrerte kongeørntap i 2017. Dette er langt den høyeste konsentrasjon som er registrert i en kommune på landsbasis alle år tatt i betraktning. Forhøyet frekvens er også registrert i Lyngen, og i 2017 i den delen av Tromsø som ligger på Lyngshalvøya. Det er registrert forhøyet tapsfrekvens i Sørreisa (Hjertind kalvingsområde) med 20 kadaverfunn i 2014, Bardu (mer spredt), og lavere frekvens, men mer årvisse tap i Nordreisa og Kvæningen kommuner. Tabellene over registrerte kadaverfunn med konklusjon kongeørndrept viser således en konsentrasjon til Lyngshalvøya med påfallende mange i ett hoveddalføre/fjellparti i Storfjord kommunen. Ut over dette har det tidvis vært høye tap i Hjertind, men markert mindre siste åra. Hvor vidt dette er utslag av forsøk med kalving i hegn vil andre kunne utale seg om.

Jamføres disse oppsummeringene med det som er dokumentert gjennom kadaverfunn i resten av landet, skiller ikke de utvalgte områdene seg fra mønsteret for landet som helhet, se notat fra NOF 2016 og NIBIOs store rapport fra 2016. Sistnevnte rapport presentere en kartfestet oppsummering av alle kadaverfunn for beitedyr med konklusjon kongeørndrept (dokumentert og antatt sikkert) for de siste 25 årene og symbolisert gjennom et rutemønster på 25 x 25 km (625 km<sup>2</sup>). På en illustrativ måte viser dette hvor beskjedent det dokumenterte skadeomfanget av kongeørn er og hvor lite samsvar det er i skadeomfang og bestandstetthet av kongeørn. Det mest konsentrerte omfang av kongeørnskader er som foran nevnt dokumentert i Storfjord i Troms, med supplerende relativt høye tap i tilgrensende områder på Lyngshalvøya i Lyngen og Tromsø kommuner. I et helhetlig og nasjonalt bilde framtrer dette som unntak og må vurderes som sådan. Nettopp derfor peker dette området seg ut som det selvsagte prosjektområde for studier av kongeørn og rein i samsvar med Stortingets føringer.

### **NOFs vurderinger**

Med henvisning til Stortingets føringer for oppfølging/etablering av prosjekter med målsetning å skaffe mer kunnskap om kongeørnas rolle for tap av beitedyr og ut fra den dokumentasjon som foreligger for kongeørn som skadegjørere i de områdene Stortinget har



lagt føringer for skal følges, må det være avgjørende viktig at prosjektene designes og lokaliseres til områder der foreliggende kunnskap gjør det sannsynlig at prosjektene kan gi resultater som gir svar på de problemstillingene som er reist på forhånd. Etter NOFs vurdering og på bakgrunn av dokumentasjonsmateriale fra kadaverundersøkelser, fra tidligere prosjekter og tilgjengelig kunnskap ellers, vil det for videre studier av kongeørnskader på sau trolig være riktig å prioritere videreførte studier i Rødsjøområdet i Rissa på Fosen. Der er svakheter og svikt i innsamling av materiale 2014-2015 og mangelfull utnyttelse av det materialet som var og fremdeles er tilgjengelig, som nødvendiggjør en kritisk gjennomgang av materiale og resultater fra det gjennomførte prosjektet for å sikre en helhetlig og kvalitetssikret videreføring. NOFs vil likevel hevde at tapsproblematikk for sau i forhold til kongeørn som skadegjører ikke skiller seg vesentlig fra det meste av situasjonen langs de kystnære beiteområdene i Norge. Området har derfor mer verdi som representativt for tapsproblematikk i kystnære områder enn for stor kongeørnskade på sau. Her står foreningens oppfatning av tapsproblemenes omfang og kongeørns rolle i kontrast til det som er lagt til grunn for Stortingets føringer, nemlig at kongeørnskadene på Fosen hevdes å være mer omfattende enn i de fleste andre områder i Norge. Det bør settes spesielt søkelys på dette for å få avklart hva som er riktig.

For tap av tamrein er det ingen indikasjoner på at kongeørna er noen tapsfaktor av betydning på Fosen. Ut fra fokus på ørna som skadevolder tilsier frekvensen av dokumentert kongeørnskade at det ikke kan være rett å inkludere og kombinere slike studier på rein i dette området. Med den lave frekvensen av dokumentert kongeørnskade på rein og variasjonen fra år til år og fra område til område kan det ikke forventes et materiale som kan gi revolusjonerende ny kunnskap. Utenom fokus på kongeørna som skadegjører på rein kan det likevel være nærliggende å stille spørsmål om beite- og kalvingsområder på Fosen burde bli gjenstand for målrettet studie av hvor vidt tamreindriftene her er utsatte for flått og om flåttbårne sykdommer. Dette bør kunne inkluderes i den aktuelle prosjekt-porteføljen.

Kadaverdokumentasjonene i Troms gir heller ikke holdepunkter for at kongeørn har noen merkbar betydning som skadevolder på sau og tilsier ikke at det kan forventes avdekket ny og avgjørende kunnskap ut over det som dokumentasjonsmaterialet til nå viser. Forholdet blir på en overbevisende måte satt i relieff når nær innpå halvparten av alle registrerte dokumentasjoner av kongeørndrap på sau/lam i Troms, i en periode godt over halvparten, er gjort i en enkel besetning på 200-250 villsauser. De fleste tapene er fra desember til begynnelsen av april. En overvåkingsrapport fra vårvinteren 2008 konkluderer med at tapa stort sett skyldtes sultedød. Når dispensasjon for helårsbeite, (formelt «utedrift»), ut fra det NOF har fått opplyst, ble inndradd sommeren 2017, må det forventes at det eneste, registrerte problemområdet for kongeørnskade på sau i Troms er borte som følge av allerede gjennomført forvaltningstiltak. Det vil det derfor være meningsløst å designe et eget kongeørnprosjekt for sau i Troms, men naturlig å følge opp andre initiativ med fokus på forebyggende tiltak i forhold til andre tapsårsaker. Dette vil i sin tur kunne forventes å redusere kongeørnskader på sau/lam i fylket til et enda lavere nivå enn det som er registrert til nå.

NOFs råd for å følge opp Stortingets føringer i Troms er derfor å prioritere et prosjekt på tapsproblem for rein og kongeørns rolle i den sammenheng. Kadaverdokumentasjonene viser et klart mønster der et fåtall områder merker seg ut med høy, unntaksvis meget høy frekvens av kongeørndrepte reinkalver. Selv om det år om annet har forekommet dokumentasjon av kongeørnskader av en viss konsentrasjon også i andre deler av fylket, må det være rett å konsentrere et tapsprosjekt i Troms til de områdene der det har vært høy frekvens av

dokumentert kongeørnskade de siste seks årene. Storfjord kommune og områdene rundt sørvestre del av Lyngshalvøya peker seg ut som sentrale studieområder, supplert med overvåking av andre deler av halvøya. NOF vil gå sterkt imot at lemping på skadefellingsforskriften blir inkludert i prosjektets innledningsfase.

Det at situasjonen i Storfjord framtrer som et klart unntakstilfelle, sammenholdt med det generelle bildet på dokumentasjon av kongeørnskade, gjør det viktig å gi seg tid i første fase av prosjektet til å klarlegge hvorfor taps situasjonen i Langdalsområdet og tilgrensende fjellområder skiller seg så markant fra det meste av landet, også de tetteste og viktigste reindriftsområdene i resten av Troms og i Finnmark. Hvis det under en første fase av et tapsprosjekt skulle bli klarlagt at det finnes notorisk skadegjørende individer/par av kongeørn som forårsaker hele eller viktigste deler av kongeørntapene, hjemler gjeldende skadefellingsforskrift i utgangspunktet felling av slike skadeindivider. Med et godt kunnskapsgrunnlag bør det ikke være store problemer å kunne iverksette slike tiltak, jfr. erfaringer fra skadefelling på Åkerøya i Harstad. Hvis det skulle vise seg å være andre tapsårsaker/problemer som genererer økt frekvens av kongeørnangrep, bør det være en viktig anledning til å utprøve hvor vidt andre forbyggende tiltak kunne redusere de generelle tapa og kongeørnas andel av det som er generert av bakenfor liggende årsaker. Dette vil være helt i overensstemmelse med departementets understreking av viktigheten av en helhetlig tilnærming for å skaffe kunnskap om tapsproblema, inkludert effekten av avbøtende tiltak over for andre tapsårsaker enn kongeørnskade, og hvilke utslag dette vil kunne gi også for kongeørnas skadefrekvens.

NOF kan vanskelig se at havørn bør inkluderes i studiene for å avklare påstander om at den tar tamrein og vil kunne generere økt skadefrekvens av kongeørn ved å overta bytte som kongeørna har nedlagt, slik departementet foreslår. Foreningen har vært feltansvarlig for overvåking av havørn i Norge fra slike studier ble initiert i 1973 som en del av et internasjonalt samarbeidsprosjekt på havørn. Kartlegging av havørnas rolle som skadegjører har vært en del av denne overvåkingen, med særlig fokus den første 10-årsperioden. Dr. philos. J. Fr. Willgohs hadde samlet kunnskap om temaet fra 1955 til overvåkingsprosjektet ble igangsatt. Willgohs' konklusjon i en oppdatert publikasjon i 1984, bygd på eget materiale, supplert med materiale fra det nye overvåkingsprosjektet, konkluderer med at bare i ett tilfelle er det dokumentert at havørn har forvoldt skade på beitedyr (voksen sau 1957, ryggvelt).

I Rovbasens meget omfattende kadavermateriale for perioden 1987-2017 (før 2001 innsamlet av fylkesmennene) foreligger det fra Norge kun ett tilfelle fra 2012 med omfattende fotodokumentasjon, hvor havørn slo ned på og begynte å spise av et lam i koma. Fra Skottland foreligger dokumentasjon på et tilsvarende tilfelle med hjortekalv (1975), og fra USA er det for den nærstående hvithodehavørna publisert to tilfeller (lam og sau). Tilfellene er dels beskrevet i detalj, dels fotodokumentert, og i alle har havørn og hvithodehavørn slått ned på og begynt å spise av levende beitedyr i immobilisert situasjon (2 x ryggvelt av voksent dyr, 3 x nyfødte dyr i sterkt svekket tilstand). Havørna har opptrådt som åtseleter på samme måte som ravn, kråke og svartbak i tilsvarende situasjoner, uten på forhånd å gjøre forsøk på å avlive «byttet». I skotske studier fra nyere tid er det referert rapporter om et meget begrenset antall tilfeller der folk mener å ha vært vitne til tilsvarende situasjoner med lam i dårlig forfatning. Ingen av de skotske tilfellene har vært dokumenterte eller nærmere beskrevet i detalj. Det har således over lang tid og gjennom betydelig feltinnsats vært fokus på havørnas eventuelle rolle som skadegjører. Konklusjonen i vårt land har vært at vi kan se bort fra havørn som skadegjører på beitedyr.

Åtestudier og foringsprosjekter har vært grunnlag for omfattende studier av de to ørneartene i forhold til hverandre. Konklusjonen har vært entydig og på et bredt grunnlag av studier over 45 år, at i aller fleste tilfeller av direkte konkurranse om bytte eller åtsel er kongeørna dominerende i forhold til havørn. Det er gjennom åra kjent og beskrevet tilfeller der havørna har overtatt bytte direkte fra kongeørna gjennom klepto-parasittisme, uten at det har trådt fram som frekvent og uten at havørna har opptrådd med en mer aktiv rolle enn andre åtseletere som rev, ravn, kråke og svartbak. Over lang tid har dette temaet vært vurdert på et betydelig større materiale enn det er mulig å samle under en avgrenset prosjektperiode på Fosen eller i Troms. På dette grunnlaget ble havørna allerede fra slutten av 1980-tallet definert som uaktuell skadegjører på beitedyr i Norge. SNOs materiale på kadaverfunn i Norge fra 1987 til dags dato (nær 180.000) har ikke frambrakt en eneste rapport med konklusjon på havørn som skadegjører. Det kan derfor verken være behov for eller riktig prioritering å inkludere havørn i de aktuelle studiene nå.

For Norsk Ornitologisk Forening

Kjetil Aa. Solbakken

Kjetil Aa. Solbakken, generalsekretær

Alv Ottar Folkestad

Alv Ottar Folkestad, NOFs kongeørneekspert

Vedlegg:

Underskriftskampanje «Ikke drep kongeørna! // Don't kill Golden Eagles in Norway! Kongeørnas beskyttelse må ikke svekkes // The Golden Eagle's protection must not be undermined» - oversikt over underskrifter.

Notat: Summarisk oversikt over kadaverfunn av beitedyr på Fosen og i Troms for perioden 2005-2017, med konklusjon drept av kongeørn («Dokumentert» og «Antatt sikkert»). *Kilde: Rovbase pr. ultimo august 2017*

KOPI:

Miljødirektoratet, [post@miljodir.no](mailto:post@miljodir.no)

WWF Norge, [post@wwf.no](mailto:post@wwf.no)

Sabima, [sabima@sabima.no](mailto:sabima@sabima.no)

Naturvernforbundet, [naturvern@naturvernforbundet.no](mailto:naturvern@naturvernforbundet.no)

Foreningen våre rovdyr, [fvr@fvr.no](mailto:fvr@fvr.no)

Norsk Zoologisk Forening, [nzf@zoologi.no](mailto:nzf@zoologi.no)